

Журавльова Л. П.
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АСЕРТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Асертивність як готовність особистості відстоювати власну позицію, навіть у тих випадках, коли вона суперечить позиції більшості, наразі набуває особливого значення в соціумі зі значним арсеналом засобів тиску, маніпуляцій і підкорення волі індивіда. Зважаючи на це, готовність та вміння відстоювати власну позицію, діяти незалежно від думки більшості й, водночас, поважати права інших, можуть бути доленосними, як для окремої людини, так і суспільства загалом. Особливо значущим є використання асертивних стратегій поведінки сучасною молоддю, оскільки саме від неї залежить майбутнє нашого суспільства.

Зважаючи на це, **метою** нашого дослідження було вивчення особливостей прояву різних форм поведінки, зокрема асертивної, в юнацькому віці. **Завданнями дослідження** були наступні: визначення серед поведінкових стратегій домінуючих, виділення з поміж них асертивних, а також аналіз їх вікових та гендерних особливостей.

Для виконання цих завдань використовувались наступні **методики** та відповідні їх шкали: тест-опитувальник «Дослідження рівня асертивності», модифікований В. Каппоні, Т. Новак [3] (шкала А: автономність, незалежність; шкала Б – впевненість, рішучість, опора на власні сили); тест опису п'яти стратегій поведінки К. Томаса [5] (суперництво, пристосування, компроміс, уникнення, співпраця); «Тест на визначення інтегральної емпатії у підлітків та юнаків» Л. П. Журавльової [1] (шкала інтегральної емпатії, а також форм емпатії: 1) антиемпатії (переживання дисонансних емоцій з об'єктом емпатії), 2) індіферентності (пасивне споглядання ситуації), 3) співпереживання (переживання власних емоцій в результаті емоційного зараження в емпатогенній ситуації), 4) співчуття (консонансне переживання з приводу почуттів Іншого), 5) моделювання поведінки (внутрішнє сприяння), б) реальне сприяння не на шкоду собі, 7) альтруїстична поведінка (реальне сприяння на шкоду собі)).

За своїм змістом високий рівень прояву незалежності (автономності) репрезентується в агресивній поведінці у формі *самовпевненої напористості*, середній – у власне асертивній, низький – в пасивній *конформності*. Високий рівень впевненості проявляється в цілеспрямованості, вмінні знайти компромісні рішення без використання маніпуляцій. Тому його доцільно назвати *цілеспрямованим компромісом*. Середні показники впевненості репрезентують асертивну поведінку лише в звичних ситуаціях. Тому він отримав назву *«ситуативна асертивність»*. Низький рівень впевненості проявляється в нерішучості, тобто в *пасивній* поведінці. Серед форм емпатії

відповідно до їх феноменології також виділяємо *агресивну* поведінку (антиемпатія), *пасивну* (індиферентність, співпереживання, співчуття, внутрішнє сприяння), *асертивну* (реальне сприяння не на шкоду собі) та *альтруїстичну* [2; 4].

Дослідження проводилось на базі освітніх закладів м. Житомира та Житомирської області. Загальна *вибірка* складала 362 особи, зокрема 180 дівчат та 182 хлопці. Серед них 150 респондентів – раннього юнацького віку (74 дівчини та 76 хлопців) та 212 (108 дівчат та 104 хлопці) – зрілого юнацького віку.

Емпірично визначено ієрархію поведінкових стратегій юнаків та дівчат: асертивні, конформні, пасивні, альтруїстичні, агресивні. Серед асертивних стратегій встановлено наступну ієрархію: асертивність як репрезентація власної автономності, асертивність як прояв впевненості в типових ситуаціях, як реальне сприяння не на шкоду собі в емпатогенних ситуаціях, асертивність як знаходження компромісу та співпраця.

Виявлено, що показники поведінкових асертивних стратегій, мають достовірну позитивну вікову динаміку впродовж юнацького віку з одночасним зростанням їх егоцентричності. Загалом спостерігаємо збільшення егоцентрично впевненої компромісної поведінки юнацтва: збільшується кількість молодих людей та частота асертивної демонстрації ними власної автономності, незалежності, знаходження ними компромісних рішень, проте зменшується кількість тих, у кого в міжособистісних взаєминах домінує реальне сприяння не на шкоду собі та співпраця.

На емпіричному рівні доведено, що співпраця, як максимальне виявлення та задоволення не лише власних прав, інтересів, а й партнера по взаємодії, в процесі чого відбувається репрезентація самоповаги, впевненості, автономності, спрямованості на Іншого, є найбільш конструктивною асертивною поведінковою стратегією.

Виявлено та проаналізовано гендерні відмінності асертивних стратегій, досліджено їх вікову динаміку. Спільним в їх динаміці є тенденції в розвитку компромісу та співпраці як домінуючих стратегій поведінки: зростання з віком частоти проявів компромісних стратегій та зменшення частоти співпраці. Доведено, що впродовж раннього та зрілого юнацького віку у хлопців та дівчат в ситуаціях міжособистісної взаємодії формуються, відповідно, маскулинні та фемінінні асертивні поведінкові стратегії.

У юнацькому віці ієрархія асертивних поведінкових стратегій є наступною: асертивність як репрезентація власної автономності, асертивність як прояв впевненості в типових ситуаціях, як реальне сприяння не на шкоду собі в емпатогенних ситуаціях, асертивність як знаходження компромісу та співпраця. Співпраця є найбільш конструктивною асертивною поведінковою стратегією.

Впродовж юнацького віку у хлопців та дівчат в ситуаціях міжособистісної взаємодії відбувається становлення, відповідно, маскулинних та фемінінних асертивних поведінкових стратегій.

Список використаних джерел

1. Журавльова Л. П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці /Л. П. Журавльова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки: [зб.наук.праць]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 31(55). – С. 154 – 161.
2. Журавльова Л. П. Дослідження асертивних стратегій поведінки в умовах рекреації / Л. П. Журавльова, В. З. Лучків // Наука і освіта. – № 9. – 2016. – С. 59 – 63.
3. Каппони, В. Сам себе психолог [Текст] / В. Каппони, Т. Новак. – СПб.: Питер, 1998. – 350 с.
4. Лучків В. З. Психологічні особливості розвитку асертивності в юнацькому віці: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2017. – 20 с.
5. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара: Бахрах. – М, 2006. – С. 470 – 475.

Загурська І.С.

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри теоретичної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМА ПРИЧИННОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ ПРОЦЕСУ САМООЦІНЮВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У психологічній літературі підкреслюється значимість причинної зумовленості процесу самооцінювання. Найбільш повно ця проблема розглядається в зарубіжній психології, де причинну зумовленість того чи іншого явища позначають терміном «атрибуція».

На основі локальних досліджень, які представлені в зарубіжній психології, Г. Гекгаузен описує атрибутивні механізми розвитку самооцінки в ситуації успіху та ситуації невдачі. Узагальнення результатів проаналізованих емпіричних та експериментальних досліджень цієї проблеми дозволило Г. Гекгаузену виділити чотири основні типи атрибутивних механізмів самооцінки в ситуації успіху та невдачі: *атрибуція відносно здібностей, атрибуція відносно старанності, атрибуція відносно складності завдання та відносно везіння*. Більш поширеною є атрибуція самооцінки відносно здібностей та відносно старанності. Дослідник описує випадки, коли при невдачі у тривожних